

НЕКОИ СОГЛЕДУВАЊА ЗА „ЗВУЧНАТА МЕТОДА“ НА КОВАЧЕВ

... „ако животот не може да дојде во училиштето, тоа не треба да остане така; со методите што ги употребува училиштето треба да отиде во животот, таму да ги однесе своите ученици, да им го покаже она што тие можат да го сфатат“.

Адолф Фернер

Светот на промени е насекаде околу нас. Постојано слушаме, се соочуваме со промените, реформите во сите аспекти на човековото живеење, промени во општествениот, културниот живот, промени во политичкиот живот, промени во сферата на образованието, промени на макро и микро ниво. Ваков вид на промени се случуваат и во образованието, на сите нивоа и степени. На микро ниво - промени во училиштето, училницата, промени во наставните планови, програми, промени во наставните методи, средства за работа, промени насочени кон подобрување на квалитетот на комуникацијата меѓу сите учесници во воспитно-образовниот процес, се во насока на постигнување на добросостојба на детето, како и развивање на сензибилитетот во пристапот кон децата, пристапот кон процесите на учење и поучување....

Процесот на имплементирање на промени во образованието е долготраен процес, процес кој подразбира проучување на постојната состојба, задржување на се она кое што е позитивно и се одржало како такво години и години, она што претставува традиција, вредност, сочувување на позитивните педагошки искуства, сочувување на вредните елементи од она што е наше педагошко наследство и внесување на новини, промени во истата.

Сè што денес постои, што е тековна состојба во воспитанието, образованието, се јавува како резултат на она што директно или индиректно, претходело. Сите три временски димензии-минатото, сегашноста, иднината - меѓусебно се испреплетени и условени.

Следењето на една појава значи да се утврди нејзиното појавување, условите и факторите кои довеле до неа, развојот на таа појава, нејзиното менување се до современите состојби. Пример, може да се следи постанокот, појавата, примената на звучната метода, некогаш и денес, и врз основа на тоа да го прогнозираме развојот на наставните методи и за утрешнината.

Таа “историска димензија” - теориска и практична - помага во создавањето на вистинските вредности на тој систем денес, но и прогноза за она што би можело да се случува во иднина.

Кога говориме за појавата и примената на оваа метода во наставниот процес во Македонија, неминовно се поврзуваме и потсетуваме на името на еден од нашите познати учители, најмаркатната личност во просветата во втората половина на XIX век, нашиот учител, нашиот сограѓанин, кој оставил траен печат на педагошката мисла од тој временски период Јосиф Ковачев.

Името на Јосиф Ковачев се поврзува со основањето на првото педагошко- богословско училиште за образување на свештени и просветни лица во Македонија, во неговиот роден град Штип. Идеите за основање на

вакво училиште Ковачев ги добил за време на својот претстој, школување во Духовната семинарија во Русија, во време кога се правеле обиди за реформирање на школството во Русија, негово поставување на база на демократските принципи, во време кога Ковачев бил во друштво со истакнатите општествени, просветно-културни и педагошки дејци во Русија како Чернишевски, Доброљубов, Пирогов, Ушински.

Идеите на сите нив, особено идеите дека без образование, без развиена просвета, култура, без граѓани кои поседуваат знаења, знаења кои претставуваат сила, моќ, која го води човештвото напред, нема развој на општеството. своевиден одраз во отворањето на ова прво Педагошко-богословско училиште.

Педагошко богословското училиште во Штип, никнало во далечната 1869 год., училиште во кое за првпат бил воведен класниот и предметниот систем на настава, налик на руските богословски училишта. Она што е карактеристично за ова училиште е изведувањето на наставата според посебна метода позната како звучна, гласовна метода.

Методата која Ковачев ја применувал во своето училиште покрај „звучна“ во литературата е позната и под името звучна аналитичко-синтетичка метода или аналитичко-синтетичко гласовна метода.

За творец на оваа метода се смета Јосиф Жакото-творец на познатата Жакотова метода-одредена како аналитична метода, иако според повеќето истражувачи на методите на почетно читање и пишување има низа на аналитичко-синтетички постапки, бидејќи во практиката тешко се одделуваат овие две постапки: анализа и синтеза кои секогаш се наоѓаат во одредено единство.

Зошто оваа метода се нарекува звучна метода? Зошто Ковачев ја воведува оваа метода во реализацијата на наставните активности во своето училиште? Од каде е идејата за воведување на оваа метода?

Називот звучна, гласовна метода потекнува од поимот звук, глас, како основен поим, основен елемент на говорот, основа за почетното читање и пишување, основа за описменувањето на децата од основношколска возраст. Ковачев го користи и поимот звучна анализа која се применува како средство за откривање на составот на разните гласови, звуци во рамки на зборот, што претставува и основа за постигнување на трајна асоцијација на тој глас и неговата ознака-буква како негов писмен знак.

Со звучната метода и ефектите од нејзината примена Ковачев се запознал за време на својот претстој во Русија, и неговото другарување со К. Д. Ушински.

Во што е суштината на оваа метода според Ковачев:¹

¹ www.pomagalo.com, Звуков-аналитичко синтетичен метод за ограмотяване, превземено на ден, 25.10.2010

1. Во основа на описменувањето е звукот (гласот) и звучната (гласовна) форма на зборовите;
2. Описменувањето секогаш е преку аналитичко синтетичка процедура;
3. Описменувањето т.е. читањето и пишувањето не течат паралелно;
4. Описменувањето се врши со поткрепа на живиот збор на децата односно социјалното искуство кое го изедначува со искуството од читање на текстови.

Целта на оваа метода била да се научат учениците полесно да читаат, да читаат со разбирање преку користење на кратки непознати текстови и писмено да ги изразат своите мисли и искуства со користење на реченици кои имаат смисла. Оваа метода била директен атак на дотогаш применуваната метода на срицање, метода која барала огромни напори и од страна на ученикот и од страна на наставникот, не постоела било каква поврзаност помеѓу буквата и зборот, водела кон механичко читање, а процесот на описменување бил долготрае, понекогаш траел дури четири, пет години.

Уроците или лекциите за основно описменување ги делел на – лекции за читање и лекции за пишување како одделни кои поминувале низ две фази и тоа: подготвителна и основна фаза.

Во подготвителната етапа на **лекциите за читање** се изведувала подготовка на учениците во класот (класен систем) за работа, се мотивирале преку известување за темата која ќе се работела тој ден, т.е. се вршело утврдување на старите знаење, се поставувала темата, се составувала приказна по слики од буквар, се запознавале со новиот звук и печатна буква, неговите карактеристики, неговото изговарање, се применувало препознавање на буквите. На крај се работело со текст и се реализирале т.н. творечки задачи-драматизација, читање на улоги.

Кај **лекции за пишување** во подготвителната фаза се реализирало: организирање на класот за работа, подготовка, мотивирање на учениците, навестување на темата, работа за овладување на графиката на елементите (строг редослед), резиме со диктат, проценка

Аналитичко-синтетичката гласовна или т.н. звучна метода во училиштата во Р.Македонија се задржала долг временски период т.е. се до Втората светска војна кога се јавуваат и неколку варијанти на истата како: непосредна аналитичко синтетичка метода, аналитичко синтетичко слоговна метода и аналитичко синтетичко-гласовна метода. Овој долг временски период на употреба, истата го задржала како резултат на предностите кои ги има во почетното описменување а кои се состојат во следното:

1. запознавањето на говорните елементи (реченица, збор, глас) се изведува преку вежби во набљудување, мислење, говорење;
2. запознавањето со буквата се врши при обработката во букварот;
3. анализирањето на говорната целина се врши усно-слухово;
4. до гласот или буквата се доаѓа со постапки на интерјекциона или фононимична-фонографична метода, а постојат и повеќе можности за мисловна активизација на детето/ученикот;
5. проверувањето на воочените гласови се изведува преку барање на зборови во кои гласот се слуша во почетокот, средината и на крајот на зборот

6. читањето оди гласно, не читање во себе.

За неа Поповиќ, Ч.² ќе истакне „гласовната аналитичко синтетичка метода ги обединува сите позитивни придобивки од синтетичките и аналитичките методи“, најповеќе одговара на структурата на нашиот јазик и на нашиот правопис, ја развива детската саморабота и има уште низа други позитивности.”

Што од оваа гласовна аналитичко-синтетичка метода за првпат употребена во Македонија, во Педагошко богословското училиште на Ковачев е задржано до ден денешен?

Во врска со одговорот на ова прашање направивме мало микро истражување чија цел беше да се испита како и низ кои постапки учениците се воведуваат во почетното читање и пишување, како и да се добијат сознанија за тоа дали оваа метода во видоизменета форма сеуште се применува во реализацијата на наставата по македонски јазик. Истражувањето се реализираше во општина Штип. Станува збор за квалитативно истражување во кое беше поставена основната хипотеза т.е. претпоставивме дека низа на постапки од оваа метода навистина се применуваат во наставата по македонски јазик особено во одредени програмски подрачја и при реализацијата на одредени цели. Го користевме методот на теоретска анализа и дескриптивно-експликативниот метод. Како техники за собирање на податоци ги користевме: анализата на педагошка документација со нејзиниот инструмент евидентен лист-ги анализиравме наставните програми по македонски јазик за I и II одделение од деветгодишното основно образование и техниката интервјуирање и нејзиниот инструмент протокол за врзано интервју наменето за наставници кои работат со учениците во прво и второ одделение. Популацијата беше конечна, примерокот го сочинуваа два субпримерока: субпримерок на наставни програми и субпримерок наставници-интервјуираме 5 наставника кои работат во I одделение и 5 наставника од II одделение.

Резултати од истражувањето

Анализата на наставните програми по македонски јазик за I и II одделение ни открија низа значајни аспекти за третманот, поставеноста и практичната реализација на современата настава по македонски јазик.

Истакнатите цели и задачи, предвидените средства и активности преку кои треба да се стекнат одредени знаења и да се развијат одредени способности придонесуваат за практична реализација на концепциската поставеност на наставата по македонски јазик.

Во наставната програма се поставени глобалните цели на развојниот период од I до III одделение како и целите кои треба да се постигнат со истата во прво одделение. Наставата од овој предмет ја дава основата на писменоста на мајчиниот јазик (за македонските говорители и за говорителите на други

² Поповиќ, Ч. (1967) Методика на наставата по мајчин јазик за основните училишта (I-V одделение), Скопје: Просветно дело, стр.46

јазичи како јазик на општествената средина)³. Истакнато е исто така дека оваа настава е базата за стекнување на знаења од други наставни предмети. Наставната програма се реализира преку пет програмски подрачја и тоа: *Слушање и говорење, Литература Изразување и творење; Медиумска култура, Почетно читање и пишување.*

Имајќи ги во вид карактеристиките и предностите на звучната метода, а имајќи ја во вид и целта на нашето истражување, при анализата на наставната програма по македонски јазик за I и II одделение дојдовме до следните констатации:

Како цели за овој развоен период, покрај другите се поставени:

- да се воведува кон самостојно и јасно/разбирливо читање и пишување со разбирање на текстот што го чита и пишува; / *да се чита со разбирање;*
- да ги развива преку говорењето и пишувањето способностите за логичко мислење;/ *да се развива умот;*
- да ги усвојува и увежбува основните правописни правила/ *да се прифатат основните правила при пишување;*

Како цели на наставата во I одделение се истакнати:

- да се поттикнува кон синхронизирано користење на вербалниот и невербалниот исказ; / *предмет-слика-збор-глас*
- да се поттикнува кон правилно артикулирање на вербалниот говор; / *правилно имитирање на звуци, гласови од природата*
- да се поттикнува кон откривање на значењето на новите зборови, како и кон нивно користење ;
- да се поттикнува да ја развива графомоториката-/развивање на *графомоториката-вежби.*

Наставата по македонски јазик за II одделение се реализира со фонд од 6 часа неделно или 216 часа годишно. Со неа се предвидени неколку програмски подрачја и тоа: *Почетно читање и пишување, Јазик, Читање, литература и лектура, Изразување и творење, Медиумска култура.* Во рамки на секое од овие подрачја се предвидени соодветни цели, содржини, поими, активности и методи на работа. Предвидени се и глобалните цели за овој наставен предмет / аналогни на целите поставени од Ковачев, од кои посебно значајни за нашето истражување се:

- да се оспособува за правилно артикулирање на вербалниот говор;
- да ги усвои печатните и ракописните кирилски букви;
- да се запознае со соновните говорни елементи (глас, збор и реченица);
- да се оспособува за правилно читање и пишување.

Во различните програмски подрачја се наведени следните цели, содржини и поими кои учениците треба да ги стекнат а кои се однесуваат на процесот на описменување на учениците. (презентираме цели на само едно програмско подрачје – **Слушање и говорење** иако такви цели се

³ www.bro.gov.mk, Наставна програма за I одделение од деветгодишното основно воспитание и образование, стр.3

присутни и во другите подрачја како: **Изразување и творење и Почетно читање и пишување)**

Програмско подрачје Слушање и говорење

Цели	Содржини	Поими	Активности и методи
..... да се поттикне кон разликување и правилно изговарање гласови во различна местоположба на зборот-на почеток, средина, на крај	... дискриминација и артикулација на гласови	поими : р, с,з, ц, ш, м, ч, н, њ, г, к, ф. К, л, љ, х,	... За вежбање(дискриминација и артикуирање) на гласовите во сите три положби на зборот: иницијална, медијална и финална, како и презентирање на активности од типот „Говорна игра: Лото“(изговарање зборови во кои потребниот глас се наоѓа во сите три положби (расипан телефон (слушање, препознавање и дискриминација на гласови во зборови „на буква на буква“, обработка на текст или приказна која содржи зборови со потребниот глас Игри за имитација на гласови (брмчење, шушкање, имитирање, звуци од животни и птици) Говорна игра за откривање на испуштените гласови во сите три положби на зборот (иницијална, медијална, финална)

Програмско подрачје: Јазик – II одделение

Цели	Содржини	Поим	Активности, методи
Да се оспособува да разликува глас и шум Да ги изговара правилно гласовите во зборот и зборовите во реченицата	Глас, шум	Глас, шум	Вежби и игровни активности за разликување на глас и шум Препознавање на глас во зборот, разликување, артикулација и правилно изговарање на гласот во зборот и зборот во реченицата Корективни вежби за учениците кои неправилно изговараат одредени гласови

* * *

Како што можеме да забележиме, во наставната програма по македонски јазик за прво и за второ одделение предвидени се низа на активности кои подразбираат примена на аналитичко-синтетичката гласовна метода во процесот на описменување на учениците, т.е. воведување во читањето и пишувањето. Предвидени се содржини кои се однесуваат на формирање на поим за глас преку имитирање на звуци од непосредната околина, содржини кои се однесуваат на артикулацијата и дискриминацијата на одделни гласови, формирање на поим за збор, реченица, преку вежби за воочување на реченица во говорот, зборови во реченица како елементи на реченицата и како симбол (име) за означување на суштества, предмети и појави; содржини кои се однесуваат на синтетизирање на гласови во зборови и анализирање на зборови и нивно трансформирање во гласови, содржини наменети за графичко претставување на елементите на буквите и соодветни аналитичко синтетички вежби; содржини кои се однесуваат на графичките симболи

(печатни букви) за македонското кирилско писмо и соодветни вежби за нивно воочување..

Резултати од интервјуирањето

Интервјуирањето, поточно врзаното интервју го реализиравме со наставниците од две основни училишта, примерок по процена-одговараше за нашето истражување. На овој начин дојдовме до поблиски податоци за тоа како и низ кои фази поминува процесот на почетното читање и пишување во основното деветгодишно образование. Интервјуираните наставници од I -во одделение ги истакнаа следните нивни размислувања (презентираме искажувања на по еден наставник од одделение):

- М.Т. – „процесот на описменување, поконкретно учењето и пишувањето започнува дома пред детето да почне на училиште, кога во говорниот јазик во семејството, блиската средина ги учат гласовите од говорниот јазик. Имено, децата знаат звуци кои прават зборови важни за нив, почнуваат да ги имитираат звуците од непосредната околина; Истиот тој процес продолжува во предучилишната установа каде на организиран начин децата постапно се воведуваат, играјќи игри- На буква на буква“... и др., реализирајќи задолжителни активности од подрачјето култура на говорот посебно при реализацијата на активности кои подразбираат дискриминација и артикулација на одредени гласови (ова го заклучуваме врз основа на разликите кои постојат помеѓу нив во поглед на нивните предзнаења-дечиња кои одат во предучилишна установа и деца чувани во домашни услови- имаат претстава за глас како составен елемент на зборот, реченица, буква). Во основното деветгодишно образование поточно во наставата по македонски јазик во I- во одделение се реализира т.н. предбукварски период во кој изведуваме низа на визуелни активности-набљудување (непосредна околина, слики, форми, изрази на лица), акустички активности-слушање на звуци и шумови-нивно имитирање, активности за усно изразување- активности со кои се вежба артикулација на гласовите кои најчесто им претставуваат тешкотија на учениците, аналитичко-синтетички активности-се изведуваат усно преку игри со гласови(позиционо), зборови, реченици; моторички активности-насочени кон вежбање и координација на раката-цртање разни линии најнапред во воздух а потоа и во работните материјали фигури и сл. се усвојуваат поимите глас - со имитирање-, збор-по пат на синтетизирање на одредени гласови преку користење на најразновидни предмети а врз основа на нив формирање на слика и на крај зборови; поим за реченица-користење на аналитичко-синтетичкиот метод-анализирање на состав на реченица и нејзино расчленување на зборови, гласови и во обратен правец со користење на одредени текстови. Користиме најразновидни средства, игри, драматизации, гатанки, брзозборки, ја применуваме најчесто фронталната форма на работа со оглед на возраста на децата“ .

Во II-ро одделение почнува т.н. букварски период. Според интервјуираните наставници ова е период (октомври-декември) во кој учениците ги усвојуваат печатните мали и големи букви според одреден редослед, даден во учебниците по македонски јазик .

Љ.И. „Методските постапки предвидуваат усвојување на гласови преку нивно издвојување, воочување во разни зборови позиционо, вежби за правилна артикулација, поврзување со гласови во природата, покажување и учење на буквите, преку најразновидни фонографски вежби, воочување на букви во разни зборови, споредување на буквата, обликување во воздух на истата и пишување во тетратката. Понатаму, изведуваме сложување на зборови од букварка во која ја има новата буква, считување и читање на новата буква, вежбама читање на текстови. Користиме букварка, слики, брзозборки и сл. Предвидуваме и самостојна, творечка работа на учениците насочена кон составување на зборови, реченици, дополнување на реченици, пополнувалки, ребуси, крстозбори, техничка работа и цртање. Во второто полугодие ги изучуваме и малите и големи ракописни букви, преку разговарање за одредени слики, цртежи, текстови, ја усвојуваме ракописната буква преку споредување со печатната и демонстрирање на начинот на пишување во воздух, а потоа нво работната тетратка, вежбама читање и пишување и имаме самостојни творечки активности за учениците“.

* * *

Врз основа на сите презентирани податоци ја потврдуваме поставената хипотеза на почетокот на нашето истражување т.е дека низа на постапки од оваа метода навистина се применуваат во наставата по македонски јазик особено во одредени програмски подрачја и при реализацијата на одредени цели.

Наведеното нè упатува на заклучокот, а имајќи ја во вид целта на современите методи „учениците да научат да читаат и пишуваат на што поедноставен, побрз, поефикасен начин“⁴, имајќи ги во вид основните фактори од кои зависи изборот на методи: структурата на јазикот-морфолошката структура; правописот-читај како што е напишано, пишувај како што зборувааш; стручната подготовка на наставникот; да неуморно работиме на планот на нивно усовршување, се разбира почитувајќи го она што значи наша педагошка вредност, наше педагошко наследство.

Литература:

1. Китанов, Б. (2001) Методика на наставата по македонски јазик со практикум (од I до IV одделение), Штип: Педагошки факултет
2. Николовска Е, Николовски А. (1983) Методика на наставата по македонски јазик во основното училиште, Скопје: Студентски збор
3. Поповиќ, Ч. (1967) Методика на наставата по мајчин јазик за основните училишта (I-V одделение), Скопје: Просветно дело
4. Синадиновска, О. (1991) Практикум за методиката на наставата по македонски јазик во одделенската настава во основното училиште. Скопје, Просветно дело
5. www.pomagalo.com
6. www.bro.gov.mk
7. www.wikipedia.com

⁴ Китанов, Б. (2001) Методика на наставата по македонски јазик со практикум (од I до IV одделение), Штип: Педагошки факултет, стр.32

